

A vörös kánya (*Milvus milvus*) európai elterjedési (fészkelési) viszonyai és a magyarországi állományának fenntartási lehetősége

Dudás Miklós
Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság
Email: dudasm1@yahoo.com

BEVEZETÉS

A múlt század közepéig Európa nagy részén, a magas észak kivételével, honos volt e faj. Napjainkra egy sajnálatos regresszív folyamat figyelhetünk meg az európai állomány elterjedési területén. Jelenleg Nyugat-Európában (Német-, Spanyol-, Franciaország, Svájc stb.) koncentrálnak a faj fészkelő állományának jelentős része, több ezer pár. A Fekete-tengerig húzódó elterjedése kelet felé foltosodóvá válik. A szakirodalomban észak-afrikai költéséről is vannak adatok. Dániából, valamint a Brit-szigetek jelentős részéről és Nyugat-Európa tengerpartjáról hiányzik, viszont meg kell jegyezni, hogy az utóbbi évtizedben Dániában, jelentős állománynövekedést (47-57 pár) tapasztaltak a szakemberek (BirdLife 2009).

A HAZAI KÖLTŐÁLLOMÁNY HELYZETE

Hazánkban az 1800-as évek végétől az 1930-as évek elejéig az alföldi síkvidéki erdők, ligetek gyakori fészkelője volt, sőt a középhegységeinkben sem volt ritka. Hazánkban szinte mindenütt előfordult, de a fészkelő párok eloszlása már akkor szigetessé vált (Lakatos. 1910). A legtöbb fészkelő pár a Debrecen környéki és a Szigetvár környéki erdőkben költött, Zalában, Somogyban, valamint a Budapest környéki erdőkben már szórványosabb volt. Ritka fészkelő volt Szolnok, Békés és Szabolcs megyékben. Csongrád megyében egyetlen költőpárt sem tartottak nyilván abban az időben. A vörös kánya hazai előfordulása (1890–1930) 1898-ban Lovassy Sándor még a debreceni Nagyerdőben 20-25 pár vörös kánya fészkeléséről tesz említést. Majd később 1929-ben a Debrecenhez közeli Erdőspuszták – Pac nevű erdejében 14 db vörös kánya egyidejű megfigyeléséről számol be, fészkelési időben. 1926-ban a debreceni Nagyerdőben viszont már csak egy pár fészket találják meg (Bársony 1934). A '30-as években végzett ragadozómadár

kutatások a Debrecen környéki erdőkben (Guth, Haláp, Pac, Savósguth stb.) mint egyre ritkuló faj említik. 1931-ben már csak barna kánya fészkel a debreceni Nagyerdőben (Nagy. 1943). 1941-ben viszont a Hortobágy környéki erdőkben és a Guty erdőben (Debrecentől keletre) még fészkel a vörös kánya. Nyár végén rendszeresen összeverődött a Hortobágy különböző pusztarészein 10-12 példány egy-egy akácerdő foltban (Udvardy. 1941). A fellelhető adatokból kitűnik, hogy az 1920-as évektől az Alföldön fészkelő populációnál elkezdődött egy lassú visszahúzódási folyamat, fokozatosan eltűnések az egyes párok. A folyamatos ütemben „fölmorzsolódó” állományok a legtávolabbi a középhegységi erdőkben tartották magukat.

1949 és 1950-ben még a Mátraalján 2 pár, a Bükkben 2 pár, a Zemplénben 2 pár, a Börzsönyben 1 pár, a Vértesben 1 pár, a Bakonyban 3 pár fészket találtak meg (Pátkai. 1949 és Tapfer. 1973). A síkvidéki fészkelők maradványai a következőképpen alakultak: Somogyban 3 pár, Lengyel mellett 1 pár, Kiskőrös mellett 1 pár, Sarkad mellett 1 pár, Poroszló mellett 1 pár volt. 1965 és 1967 között a Pilisben is fészkel 1 pár.

A hatvanas évek elejére az országos állománya 25-30 párra csökkent, majd a hetvenes évek közepére az utolsó költőpár is eltűnt. A következő évtizedekben azonban újra feltűntek fészkelő madarak. A Hanságban 1979-ben egy újra megtelepedett pár költése sikertelen volt. 1980 és 1982 között az ország keleti felében a Szatmár- Beregi TK-ban költött sikeresen egy pár (Legány A. szóbeli közl.). 1994-ben a Bodrog-zugban volt egy sikertelen költési kísérlete (Petrovics Z. szóbeli közl.). Néhány évig a Csepel-szigeten is költött egy pár. Az elmúlt 10-15 évben újra rendszeressé kezd válni költése elsősorban a Dunántúli tájegységeken. A stabilan költő kisszámú állománya (7-8-10 pár?) elsősorban Dél-Magyarországon van jelen.

Vörös kánya fiókák a fészekben (fotó: Barcánfalvi Péter) *Red Kite nestlings in the nest*

Mivel e faj aktív védelme elsősorban európai feladat, így hazánkban is be kell kapcsolódnia egy nemzetközi védelmi programba.

2009. június első hetében egy néhány napos gyűrűzéssel egybekötött felmérést végeztek a faj dunántúli állományának tisztázása érdekében (Bank *et al.* 2009.) óvatos becslések szerint akkor 5-10 pár között lehetett a fészkelő párok száma.

A KÁRPÁT-MEDENCEI ÁLLOMÁNY JELENLEGI HELYZETE

A kárpát-medencei fészkelő állomány maradványai instabilak, a költő párok száma a kritikus szint közelében mozog. Szlovákiában 10-12 pár, csökkent az elmúlt években. A csehországi állományt (70-100 pár) nem lehet, teljes egészében a Kárpát-medencéhez sorolni, itt a költő párok száma látványosan növekedett az utóbbi években. A Horvátország és Szerbia területén, viszont stagnál az a néhány páros (3-5 pár) maradvány populáció amiről szakemberek még tudnak (BirdLife 2009).

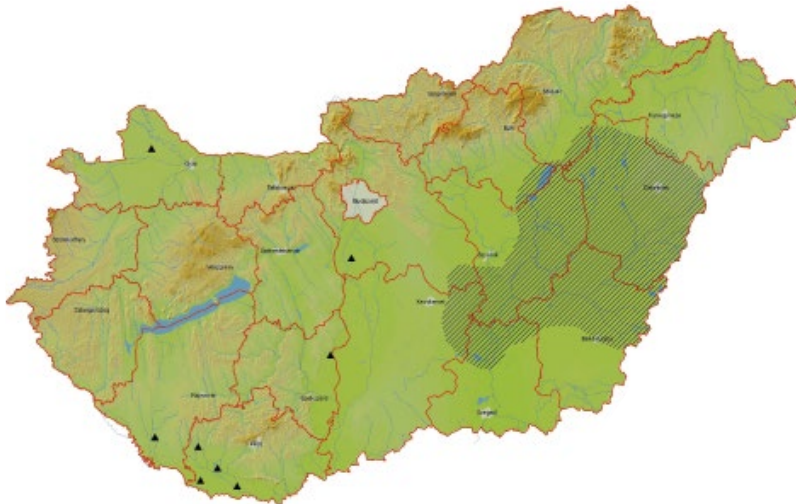
A múlt század 1940-es éveiben az Erdélyi-medencében a Mezőségen még gyakori fajként említik (Pátkai 1947), vagyis egész Romániában 1968-ig rendszeres fészkelőként tartják nyilván, de nincs biztos információ arról, hogy napjainkban a Bihar-hegységben és az Erdélyi-medencében költ-e egyáltalán a faj! Az ukrán Kárpátokból nem áll rendelkezésünkre értékelhető adatsor. A BirdLife 2004-es felmérése szerint nincs költőpár Ukrajnában.

Ez a közép-európai állomány nagy valószínűség szerint nincs közvetlen kapcsolatban a nyugati stabil állományokkal. Ezt a feltevést látszanak igazolni az egyre szaporodó téli megfigyelések is, ugyanis ennek a kárpát-medencei perempopulációnak az egyedei az Alföld egyes tájegységeit keresik fel telelés céljából.

Hajdú-Bihar megyében több rendszeresen használt telelőhelyet tartunk nyilván a bihari részekben (Földes, Biharkeresztes), a hajdúsági-részekben (Kaba, Hajdúnánás, Pród) és Békés-megyében Szarvas környékén stb.

Általában több egyed is tartózkodott ilyenkor a kiválasztott (a 80-as években még legalisan működő) nyílttéri „dögkutak” közelében, vagy egy-egy nagyobb kiterjedésű lucernatáblán. Feltételezhető, hogy az északi szomszédos országokban (Szlovákia, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Luxemburg, Belgium, stb.) fészkelő példányok húzódnak ide vonuláskor. Ezek a felvetések egyelőre csak feltételezgetések se gyűrűs, se telemetriás adóval ellátott madarak nem kerültek elő, amik bizonyíthatták volna, hogy ténylegesen honnan is származnak az itt telelő példányok.

Az elmúlt évtizedekben a hortobágyi vörös kánya előfordulások is eléggé szórványosak voltak (1. táblázat), de az egyes kóborló példányok a Hortobágyot az év szinte bármely időszakában keresték fel. Az elmúlt évtizedekben az alábbi pusztáriszéken sikerült megfigyelni őket: Angyalháza, Nagyiváni-puszta, Darassa, Magdolna, Szandalik, Kis-Jusztus, Hagymás-lapos stb.). Balmazújváros határában több egymást követő év telén is (2010-

3. ábra. A vörös kánya hazai fészkelő helyei (1990-2008) / Nesting sites of the Red Kite in Hungary

Jelkulcs

- ▲ konkrét fészkelő helyek
- ////// telelő, kóborló példányok előfordulása

2012 között) egy példány (nagy valószínűség szerint ugyanaz az egyed?) rendszeresen telelt a Pap-rét nevű pusztarészen, lucerna táblákon vadászgatva.

A VÖRÖS KÁNYA ÉS A RODENTICIDEK

A kemizáció világméretű térhódítása óta szinte havonta jelennek meg újabb és újabb holtbiztosnak kikiáltott hatóanyagok, amikről aztán később mégiscsak kiderül, hogy nemkívánatos mellékhatásai vannak. Sok esetben évtizedek is eltelnek, amikor az ilyen szereknek a használati engedélyét visszavonja az illetékes hatóság.

A téma bonyolultsága és sokrétűsége folytán átfogó, képet adni a ma használatos szercsoportok hatásairól e keretek között nehéz lenne. Ezért csak egy viszonylag szűk keresztmetszet vizsgálódással próbálkozunk rávilágítani az egyes rágcsálóirtó szerek (rodenticidek) használata és a természetvédelmi szempontból prioritást „élvező” élő szervezetek kapcsolatára. A mezőgazdaságban használatos növényvédő szerek, szercsoportok hatóanyagainak a kimutatása (pl. szerves-foszforsav észter, karbamát típusú vegyületek, szerves-higanyvegyületek stb.) számtalan esetben a laboratóriumi módszerek pontatlansága miatt, illetve az élő szervezetben lejátszódó detoxikációs folyamatok előrehaladott állapota miatt, igen körülményes volt a korábbi évtizedekben.

Szerencsére napjainkra a speciális laboratóriumok műszerellátottsága annyira korszerűsödött, hogy ha egy bekerült tetemből rövid időn belül tudnak mintát venni (mélyfagyasztott állapotban hosszabb ideig is eltartható), úgy már lényegesen nagyobb biztonsággal meg lehet állapítani a „tettes” szercsoportokat, mint a korábbi időszakokban.

A védett természeti területek, de az agrár-ökoszisztémák életközösségei is rendkívül szenzitívek, s a ragadozómadarak, mint indikátor fajok jelzik az egyes peszticidek nemkívánatos mellékhatásait. Állományszinten ez sajnos csak később, esetleg évtizedek múlva észlelhető, miután egy adott populáció teljesen összeomlott.

A növényvédelem mára már részben elismeri, hogy ami jó mezei pocok, hörcsög, vándorpatkány stb. irtására, az esetek döntő többségében veszélyes a többi vadon élő állatra is.

Ezért a mezőgazdaságban használatos kemikáliák toxikológiai vizsgálata, veszélyességük megítélése, minősítése egyre nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon. Az 1. táblázatban olyan hatóanyagokat választottunk ki, amelyknél a szekunder toxicitás lehetősége nem zárható ki, illetve már egyes szereknél a laboratóriumi tesztelesek bizonyították másodlagos hatásukat.

A 2. táblázatban ismertetésre kerülő szercsoport antikoaguláns (véralvadás gátló) hatású, toxikus hatása kumulálódik az élő szervezetben (pl. a kumarin típusúak).

Ezeknek a véralvadásgátlóknak a toxikus hatása kumulálódik. A többször rendkívül kis mennyiségben felvett csalétek is képesek mérgezni.

Ezek a másodlagosan jelentkező mérgezési problémák Spanyolországban a leglátványosabban pontosan a vörös kánya populációk változásain keresztül jelentkeztek. Az ottani kutatások bizonyították azt a tényt, hogy számos régióban ahol korábban közönséges faj volt, látványosan megfogyatkozott a fészkelő párok száma. Ráadásul Spanyolország kiemelt jelentőségű telelőhely is egyben, ahová elsősorban Nyugat-Európából érkeznek nagyszámban madarak telelni. Ez annál is inkább meghatározó tényező, mivel ennek

a fajnak az elterjedési centruma Nyugat-Európára koncentrálódik. Ez a faj, amely korábbi évszázadokban széles körben elterjedt és közönséges volt, a XX. század végére számos korábbi előfordulási helyén erősen megfogyatkozott vagy ki is pusztult (4. táblázat). A legjelentősebb állományok Németországban, Franciaországban és Spanyolországban maradtak fenn, bár ezek is folyamatosan csökkennek. Kivétel a több mint 15 éven át folytatott angliai visszatelepítéseknek köszönhető jelentős fészkelő állomány, amely, stabil, és nem vonul el a szigetországból, illetve Svédországban, Svájcban látványos természetes állománynövekedésekről számolnak be a szakemberek, míg Dániában, Csehországban és Lengyelországban is szintén lassan növekedik a fészkelő párok száma még ha nem is olyan mértékben és ütemben, mint az előző két országban. Spanyolországban az 1990-es évek elején 3500-4000 párra becsülték a fészkelő állományt. A téli időszakban Spanyolország ad otthont az európai populáció többségének, ez korábban 55 000-60 000 példányt jelentett. Az utóbbi 10 évben drasztikusan visszaesett a fészkelő és a telelő állomány. Ez részben „köszönhető” az illegális lelővéseknek, mert az apróvad gazdálkodásban is jelentős visszaesés volt tapasztalható az élőhely vesztések miatt. Az üregi nyúl (*Oryctolagus cuniculus*) és a vörös fogoly (*Alectoris rufa*) populációk visszaszorulása miatt a vadászok a vörös kánnyát is okolták. A másik még fontosabb tényező a mezőgazdaságban a tartományi szinten „összehangolt” rágcsálóirtás, amelynek során számos olyan rágcsálóirtó hatóanyagot használtak (bromadiolone, brodifakum, klórfacilon stb.), amelyek hatására a ragadozó madarak százai hullottak el. Az elmúlt évek folyamán gyűjtött adatok tanúsága szerint az állománycsökkenés tovább folytatódik. Segovia környéki költő állomány 1994 és 2001 között 50%-kal csökkent. Ez a csökkenés tovább folytatódik más területeken is, így Andalúziában, Madridban és Valladolidban is. Az ország más részein is bizonytalan a helyzet, de a populáció-csökkenés általánosan kiterjedt a legtöbb területre (GREFA 2010 felmérése).

NYUGAT-EURÓPÁBAN

FOLYÓ AKTÍV VÉDELMI PROGRAMOK

A faj jelenlegi európai elterjedésének ellentmondásos voltát legjobban talán a Nagy-Britanniában élő vörös kánnyá populáció változási tendenciájával lehet érzékeltetni. A századfordulóra Közép-Walesben csupán 5 fészkelő pár maradt, az összes többi területről kipusztult. 1982-ben az RSPB

védelmi programot dolgozott ki, ennek eredményeként a nyolcvanas évek végére kb. 50 fészkelő pár alakult ki. Azt, hogy mennyire instabil egy ilyen kislétszámú állomány, ezt bizonyítja legmarkánsabban a következő eset: 1989-ben már korábban betiltott peszticidek illegális használata következtében 10 már fészkelő madarat lemérgeztek a gazdálkodók. Ennek következtében szinte végveszélybe kerültek a maradék fészkelő párok is. Így gyorsan megszületett egy újabb döntés, arról, hogy a szigetországban több egymástól nagyobb távolságra levő fészkelő populációkat kell létrehozni egy visszatelepítési program részeként. Még ugyanabban az évben (1989) el is kezdődött a projekt megvalósítása, Svédországból 10 fiatal madarat kaptak, melyeket Skóciában sikeresen „elvadítottak”.

1990-ben a spanyol természetvédelmi szervek is bekapcsolódtak és Navarrában természetes fészkekből 11 fiókat szedtek ki az angliai programhoz, valamint a svédek 20, már majdnem repülő fiatal kánnyát küldtek a skóciai kibocsátó helyre. Ezeket a madarakat a szárnyjelölésen kívül farktollra szerelhető rádió-telemetriával is felszerelték. Július végén a 11 Spanyolországból származó kánnyát, melyhez még Walesben költő pároktól 4 fióka is került, nem Skóciában, hanem Angliában egy másik kibocsátó helyen engedték szabadon.

A későbbi 18 db Svédországból származó, már szintén repülni tudó fiatal ismételen Skóciában „vadröptették” el. Rendkívül jól adaptálódtak az új élőhelyhez, s már néhány nap múlva önállóvá váltak, s a környéken maradtak továbbra is.

1989-1993-ig terjedő időszakban csak Svédországból 93 db fiatal vörös kánnyát kaptak a visszatelepítési programhoz az RSPB szakemberei.

1997-re a sikeres visszatelepítés eredményeként az angliai vörös kánnyá ismert fészkelő állománya, több mint 224 pár lett. A legfrissebb országos felmérések szerint 2011-ben már 1600-1800 költőpárt tartanak nyilván, s ez a visszatelepítés és az egyéb aktív védelmi intézkedések sikerének köszönhető. 2008-ban Észak-Írországból is elkezdődött egy visszatelepítési program és 2010-ben már voltak sikeres fészkelések. 5 fiatal repült ki abban az évben. Jelenleg a vörös kánnyá világallományának 7%-a a szigetországban él!

Az országban jelenleg is vannak működő mesterséges etető helyek: 1 Skóciában, 1 Észak-Írországból és 5 Walesben. Ezek napjainkban inkább turista látványosságok, de annak idején az eleresztő helyek közelében alakították ki őket, és eredetileg a populáció megerősítését, a madarak „helyben tartását” segítették. Ma már ezek az etetőhelyek elsősorban a faj bemutatására, népszerűsítésére szolgálnak.

Hatóanyag / <i>chemical substance</i>	szántóföldi (nagyüzemi) alkalmazás / <i>(Intensive) agricultural use</i>	lakóépületekben, hodályokban, szeméttelpeken / <i>houses, barns, garbage dumps</i>
Klórfacinon	+	+
Difacinon	+	+
Kumaklór	+	+
Kumatetralil	+	-
Warfarin	+	+
Pindone	+	-
Brodifakum	?*	?*
Bromadiolon	*	*
Difenakum	*	-
Difetiolon	*	*
Flokumafen	*	*

1. táblázat: A Magyarországon használt rodenticidok alkalmazása és hatása / *Rodenticides and their effects used in Hungary*
+ Többszöri fogyasztásra elhullást előidéző szerek / *Causing mortality on several ingestions*

* Egyszeri fogyasztásra elhullást előidéző szerek / *Causing mortality on single ingestion*

? Magyarországon forgalmazásban lévő szerek visszavonása folyamatban / *Withdrawal of the substance is in progress in Hungary*

- Csak nagyüzemi alkalmazásra engedélyezett szerek / *Legalised only in intensive use*

Antikoaguláns hatóanyag / <i>Anti-coagulant substance</i>	LD50 25 g-os egéرنél / <i>LD50 in a 25g mouse (mg/kg)</i>	LD50 albinó házi egéرنél / <i>LD50 in albino mice (mg/kg)</i>	Szokásos csalétek koncentráció / <i>usual bait concentration (%)</i>
Brodifakum	0,1	0,40	0,0075
Difenakum	0,4	0,80	0,0050
Bromadiolon	0,9	1,75	0,0050
Warfarin	37,0	374,00	0,0250
Difacinon	70,5	141,00	0,0050

Antikoaguláns hatóanyag / <i>Anti-coagulant substance</i>	LD50 albinó norvég patkánynál / <i>LD50 in albino norwegian rats (mg/kg)</i>	LD50 250 g-os patkánynál / <i>LD50 in a 250 g rat (mg/kg)</i>	Szokásos csalétek koncentráció / <i>usual bait concentration (%)</i>
Brodifakum	0,25	0,9	0,0075
Bromadiolon	1,12	5,6	0,0050
Ifendakum	1,80	9,0	0,0050
Kumatetralil	16,50	11,0	0,0375
Difacinon	3,00	15	0,0050
Pindone	50,00	50,0	0,0250
Klórfacinon	20,50	102,5	0,0250
Warfarin	188,00	186,0	0,0250
Kumaklór	900,00	900,0	0,0250

2. táblázat: Az egyes antikoagulánsok akut letális dózisa patkánynál és egéرنél / *LD50 (lethal value) concentrations of utilized anti-coagulants in rats and mice*

A szakemberek véleménye megoszlik a mesterséges etetésekkel kapcsolatban.

Egyesek szerint a vörös kányák nagyon jól megélnék mesterséges etetés nélkül is, így nem szükséges kiegészíteni természetes táplálékukat. Miközben elismert tény az is, hogy kezdetben az etetés elősegítette a visszatelepített populáció gyors növekedését, aminek köszönhetően az ország más, távolabbi területei is benépesülhettek az innen elvándorolt egyedekkel. Egyes szakemberek azonban attól is tartanak, hogy a bőséges táplálék kínálat (a mesterséges etetés révén) inkább gátló hatással lehet hosszú távon a populáció természetes szétterjedésére, és a madaraknak nagy számban való koncentrációját okozná a mesterséges etetőhelyeken. Az egyes helyi természetvédelmi hatóságok a lakosság figyelmét is egyre határozottabban próbálják felhívni arra vonatkozóan, hogy ne etessék a kányákat. Úgy gondolják, hagyni kell az állatokat természetesen táplálkozni (zsákmányolni), hogy a fészkelő állományuk megállapodjon egy természetes módon fenntartható létszámnál.

Az utóbbi években a kutatók felfigyeltek a vörös kányánál egy urbanizációs folyamatra is. Ezt a viselkedésbeli változást az évek óta tartó mesterséges etetés „kedvezőtlen” hatásának tulajdonítják. Ezek a madarak opportunisták s könnyen túl „magabiztossá” válnak, és nem ritka eset, hogy felkeresnek külvárosi kerteket. Ezért a lakosság részéről felvetődő kérdések arra irányulnak, hogy ilyen helyzetekben, milyen táplálékot lehet nekik felkínálni. A helyi természetvédelmi szervezeteknek tudomása van róla, hogy számtalan alkalommal előfordult már, hogy a kányák számára „káros” ételekkel, konyhai hulladékokkal etették őket, pl. hamburgerrel és kolbással, az efféle ember által „felkínált” táplálék azonban számtalan kedvezőtlen összetevőt, adalékanyagokat tartalmaz, ugyanakkor létfontosságú tápanyagokat nem. (Lektorai megjegyzés: A kányák rendszeresen járnak kommunális szemétteltelepekre, már ahol vannak és ott minden „vackot”összeszednek!) Előfordult már több olyan eset is, amikor az ilyen egyoldalú (konyhai hulladékokból álló) táplálékra szokott fiatal madarak legyengülve kerültek kézre, s kalciumhiányt állapítottak meg náluk. A szaporodási időszakban viszont nagyon is helyénvaló lehet az ember által nyújtott, kiegyensúlyozott, természeteshez hasonló táplálék, pl. vágóhídi hulladék, hal- és baromfifeldolgozó üzemek melléktermékei, ami a fészkelési sikert, a felnevelt és kirepített fiókák számát növeli.

A Svájcban élő vörös kányákat is téli etetéssel tartják helyben, így az állomány egyedszáma könnyebben szinten tartható. A kóborlások során

Biotikai adatok felvétele (fotó: Barcánfalvi Péter)
Recording biotic data

esetlegesen bekövetkező elhullások száma (lelövés, elektromos légvezetékek által okozott halálos áramütés, mérgezés stb.) minimálisra csökkenthető az etetőhelyek üzemeltetésével.

Olaszországban az állomány 470 pár körül mozog, ennek ellenére WWF támogatással egy zárttéri tenyésztési és visszatelepítési programot indítottak Közép-Olaszországban, a Gola della Rossa Regionális Nemzeti Parkban.

A VÖRÖS KÁNYA HAZAI VÉDELMEK LEHETŐSÉGE

A fentebb említett vörös kánya visszatelepítési kísérletek mindenképpen rendkívül figyelemre méltóak s példaértékűek. A hazai természetvédelemnek is keresni kell azokat a hasonló aktív megoldási lehetőségeket, melyekkel a Kárpát-medencében egykor élt erős vörös kánya populáció „visszahonosításra” megerősítésére tenne kísérletet.

A HNP 1991 óta működteti a „Górési” madárrepatriáló telepet, melynek tevékenységi körébe jól beilleszthető lenne egy vörös kánya visszatelepítési program is.

- Van lehetőség az egyes Nyugat-Európai országokból (Németország, Svájc stb.) a sérült, röpképtelen, de még szaporodóképes példányok beszerzésére. Az ott kézrekerült (áramütött, lőtt, mérgezett, stb.) madarak többségét egyszerűen elaltatják, mondván, hogy az „életképes” populáció szempontjából ezekre az egyedekre már nincs szükség! Az ilyen „euta-

náziára” szánt példányok (legtöbbje) zárttéri tenyésztésre még alkalmas (?) s a szaporulatukat a HNP védett területein vadróptetéses módszerrel lehetne szabadon bocsátani, vagy adoptálni őket az újonnan megtelepedő vad párok fészkeibe.

- A rendszeres megfigyelésük s etetésük szervesen kapcsolódhatna az egyébként is folyó ritkább fokozottan védett fajok programjaihoz (rétisas, kerecsen, parlagi sas stb.).
- Az egész évben fenntartott etetőhelyeken jól helyezhetőek a fiatal kánák, így lenne remény, hogy a visszatelepített egyedekből valamint az itt kóborló és alkalmilag megtelepedő párokból egy stabilabb fészkelő állomány lehetne létrehozni, fenntartani.

Az eddigi gyakorlati tapasztalatok azt bizonyítják, hogy még a nyári etetőhelyeket is szívesen felkeresik az egyes ragadozómadár fajok. Rendszeresen rájárnak, mintegy „asztalközösséget” alakítva ki. A Hortobágyon 1993-ban a folyamatos nyári etetés következtében az alábbi fajok jelentek meg az etetőhelyen: fiatal parlagi sas (5-6 példány), fiatal békászó sas (3 példány) barna kánya (3 példány), egerészölyv (3-4 egyed), barna rétihéja (5-6 egyed), pusztai ölyv (2 példány).

A Hortobágy és tágabb környezete a változatos élőhelyekkel tudná biztosítani a sikeres fészkelését a megtelepedő pároknak, hiszen a faj egykor költött ezeken az élőhelyeken (Tiszafüredi Madárrezervátum, Tisza-ártér, Ohati-erdő, Szandalik, Darassa stb.).

Időpont / Date	Egyedszám / Number of individuals	Megfigyelési hely / Location	Megfigyelő / Observer
1970. június	1	HNP Ohati erdő	Endes M.
1971. január	1	HNP Fekete-rét	Endes M.
1971. február	1	HNP Ohati erdő	Endes M.
1980. április	1	HNP Hagymás lapos	Endes M.
1983. július	1	HNP Nagyiváni puszta	Kovács G.
1986. január	2	Földes határa	Ványi R.
1987. február	2	Földes határa	Ványi R.
1988. június	1	HNP Szandalik	Bodnár M.-Dudás M.
1989. október	1	HNP Lászlóháza	Tar J.-Ecsedi Z.
1990. február	2	Pród határa	Molnár A.
1992. augusztus	1 juv.	HNP Magdolna puszta	Tar J.
1992. november	1 ad.	HNP Magdolna puszta	Tar J.-Nagy Gy.
1992. december	1	HNP Daru-Karinkó	Tar J.
1993. február	1	Kaba határa	Sándor I.-Dudás M.
1993. július	1	HNP Darassa puszta	Ecsedi L.-Tar J.
1995. december	1	HNP Kisszeg	Tar J.
1995. január	6	Szarvas határa	Forgács B.
1996. augusztus	1	HNP Darassa puszta	Tar J.
1997. szeptember	1	HNP Fekete-rét	Gőri Sz.
2000. január	1	HNP Fekete-rét	Gőri Sz.
2008. november	1	Csökmő	Vasas A.
2008. november	1	HNP Hort	Konyhás I.
2008. december	1	HNP Borsós	Csírmasz I.
2009. január	1	HNP Daru-Karinkó	Tar J.
2010. február	1	HNP Darú-Karinkó	Balázs I.-Dudás M.

3. táblázat: Néhány érdekesebb vörös kánya előfordulási adat a keleti országrészben
Some interesting Red Kite occurrences in the Eastern part of Hungary

A PROGRAM AKTÍV KIVITELEZÉSE

Kísérletképpen 1998 tavaszán már érkeztek röpképtelen példányok a „górési” ragadozó madár-repatriáló telepre Németországból. Akkoriban hatnyolc tenyészpár évenkénti szaporulatának a szabadon engedésével, valamint még egyéb külföldi segítséggel (természetes fészkekből származó fiatal madarakkal együtt) néhány év alatt létrehozhatóknak tűnt a Hortobágyi Nemzeti Park területén egy stabil fészkelő populáció. Miért nem sikerült? 2001 tavaszán egy újabb lehetőség kínálkozott a fajvédelmi program további folytatására. A svájci természetvédelmi szervezetek és a minisztériumuk hozzájárulásával folyamatosan kaptunk volna madarakat a visszatelepítési programhoz. A kölcsönös megállapodások után az első két azonnali visszavadtásra alkalmas vörös kánya érkezésének előkészületei folytak, amikor a minisztériumunk illetékesei az utolsó fázisban leállították a programot.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Spanyolországban megrendezésre került (2001. október) ragadozó madárvédelmi konferencián az egyes előadásokból egyértelműen az derült ki, hogy a faj európai állományában példátlan fogyatkozás figyelhető meg az elmúlt évek alatt. A Ligue pour la Protection des Oiseaux (Jean-Marc Thiollay) francia szervezet nemrég szétküldött egy felhívást és egy kérdőívet az európai vörös kanyák jelenlegi helyzetéről. A legtöbb európai országból már beérkeztek a válaszok, amelyek megerősítik az aggodalmaikat.

A faj, amely a korábbi évszázadokban széles körben elterjedt volt, a 20. század első felében számos korábbi előfordulási helyén megfogyatkozott vagy el is tűnt.

1960 és 1980 közötti időszakban a védelem hatására ismét nőtt a számuk. E növekedés csúcspontján a becslések szerint az összeurópai állomány elérte a 23 000-34 000 párt (Health *et al.* 1994.). A 20. század utolsó évtizedében azonban ismét általános fogyatkozás mutatkozott, amely olykor hirtelen és drasztikusan következett be.

Németországban, ahol az európai állomány 60%-a élt, az állomány 1994-től 1997-ig terjedő időszakban 25%-al csökkent, a nyugati és a keleti országrészekben egyaránt. Halberstadt közelében egy korábbi 230 párból álló populációból 2000-re mindössze 35 pár maradt.

Északkelet-Franciaországban, ahol a franciaországi költő populáció 2/3-a található, számuk mindentől drasztikusan visszaesett. (Elzász, Lotharingia, Franche Comte), sőt a madarak nagy területéről el

is tűntek (Champagne, Ardennes). Más területekről származó újabb adatok szerint az egykor stabilnak tartott állományban immár a hanyatlás jelei mutatkoznak. A Pireneusokon (Orgambideska) átvonuló madarak létszámának szüntelen csökkenő tendenciája megbízhatóan jelzi azt az általános „fejlődési” irányt, amerre az európai populáció tart. A harmadik gyakori előfordulási hely Spanyolország, a legtöbb tartományban szintén csökkenésekről számolnak be a szakemberek, ideértve mind a költő, mind az áttelelő egyedek számát. A madarak még olyan nagyterjedésű védett területekről is eltűntek, mint a Doñana Nemzeti Park, ahol azelőtt nagy számban fordultak elő. Minorca szigetén 1989-ben 140 költő párt tartottak nyilván, míg 1998-ban már csak 4 párt regisztráltak a kutatók. Olaszországban, ahol a faj egykor úgyszólván általánosan elterjedt volt, mára mindössze öt kis populációra zsugorodott, melyek közül a legnagyobb (150 pár) az Apennini-félszigeten található. Hasonló állomány csökkenés volt tapasztalható Sziciliában is, ahol 15-25 pár maradt még életben a természetvédők kitartó fáradozásának köszönhetően. Európa más országai viszonylag jelentéktelen állományoknak adnak otthont. Dániában pl. visszatelepítésre került sor 1976-ban és a populáció 1993-ban 25 páros maximumot ért el, ám rövid idő alatt a felére csökkent, de napjainkra újra növekedésnek indult és a fészkelő párok száma 47-57 pár között mozog! Ausztriában is történtek visszatelepítések a 80-as években, melynek eredményeként 10 párt sikerült meghonosítani. Ez az állomány mostanra 2 párra esett vissza a keleti határ mentén. (a hansági párok még ebből az ausztriai visszatelepítésből is származhatnak).

Egyedül két országban változatlanul stabil a vörös kánya populációja, Svédország déli részén és Svájcban.

Nagy-Britannia helyzete kivételesnek mondható, a 15 éven át tartó intenzív visszatelepítési program hatására a megmaradt walesi mikropopuláció számos angliai és skóciai új telepített állományoktól kapott erősítést, melynek eredményeként a jelenlegi költő párok száma a szigeten 1600-1800 pár között mozog. Az európai állományt veszélyeztető tényezők közül jelenleg az első helyre a mezőgazdaságban általánosan és széleskörűen használatos rágcsálóirtó szerek (rodenticidek) kerültek.

Franciaországban és Spanyolországban, de más országokban is, az egyes rágcsálóknak a mezőgazdasági területekről való távoltartásának összehangolt hadjáratát a bromadiolone nevű szekunder toxikus szerrel végzik. Ennek hatására több száz mérgezés által elhullott és lebénult vörös kanyát ta-

láltak az 1990-től 2000-ig terjedő időszakban a területi szakemberek, márpedig ez nyilvánvalóan csak a jéghegy csúcsát jelzi.

Tekintettel arra, hogy a vörös kányák létszáma az 1960-as évektől kezdve a 80-as évekig Nyugat-Európában folyamatosan növekedett, nem szerepelt a veszélyeztetett madár fajok listáján. Ennek következtében nem is fordítottak rá különösebb figyelmet a szakemberek és nem is került be a különböző fajvédelmi programokba.

Itt az ideje, hogy újra fontolóra vegyék az illetékes szakemberek a faj jelenlegi helyzetét és sürgősen meg kell vizsgálni azokat a limitáló okokat, melyek hatására ezt a lenyűgözően szép madarat ismét visszajuttathatja abba a bizonytalan helyzetbe, amelyben néhány évtizeddel ezelőtt volt Európában!

A vörös kánya viszonylag „kis” helyre koncentrált világgállományának aktív megőrzésében, a hazai természetvédelemnek is lehetőséget kell biztosítania. Az élőhelyek védelmén túl a fajmentő aktív beavatkozásoknak a nemzetközi szakmai megítélése is egyre kedvezőbb.

A hazai természetvédelem szakmai véleménye a visszatelepítési programot illetően megosztott: az MMTE Ragadozómadár-védelmi Szakosztálya 2001-ben megvitatta a vörös kánya programot. A jelenlévők többsége nem tartotta fontosnak a kérdést és ellene szavazott egy esetleges visszatelepítési programnak. A taggyűlésen résztvevők egy másik része viszont tartózkodott, mivel nem rendelkezett megfelelő információval.

Ország / Country	A populáció becsült létszáma (pár) / <i>Estimated population size (pairs)</i>	A populációméret változása / <i>Change in population size</i>
Ausztria	5-10	Stagnál / <i>Stagnates</i>
Azerbajdzsán	0-2	Kihalt? / <i>Extinct?</i>
Belgium	51-81	Kismértékű csökkenés / <i>Slow decline</i>
Csehország	70-100	Nagymértékű növekedés / <i>Big increase</i>
Dánia	47-57	Nagymértékű növekedés / <i>Big increase</i>
Egyesült Királyság	1600-1800	Nagymértékű növekedés / <i>Big increase</i>
Fehéroroszország	3-10	Stagnál / <i>Stagnates</i>
Franciaország	3000-3900	Stabil / <i>Stable</i>
Hollandia	0-1	Kihalt? / <i>Extinct?</i>
Horvátország	3-5	Stagnál / <i>Stagnates</i>
Lengyelország	650-700	Kismértékű csökkenés / <i>Slow decline</i>
Lettország	1-10	Stagnál / <i>Stagnates</i>
Litvánia	0-3	Stagnál / <i>Stagnates</i>
Luxemburg	41	Stagnál, helyenként csökkenő / <i>Stable, regional decline</i>
Magyarország	4-10	Stagnál, kismértékű növekedés / <i>Stable, Slow decline</i>
Németország	10500-12500	Nagymértékű csökkenés / <i>Big decline</i>
Olaszország	300-400	Stabil / <i>Stable</i>
Oroszország	5-10	Stagnál, kismértékű növekedés / <i>Stable, Slow increase</i>
Portugália	50-100	Nagymértékű csökkenés / <i>Big decline</i>
Románia	0-5	Nemrég kihalt? / <i>Recently extinct?</i>
Spanyolország	1900-2700	Nagymértékű csökkenés / <i>Big decline</i>
Svájc	1200-1500	Kismértékű növekedés / <i>Slow increase</i>
Svédország	1800	Nagymértékű növekedés / <i>Big increase</i>
Szerbia	3-5	Kihalt? / <i>Extinct?</i>
Szlovákia	10-12	Nagymértékű csökkenés / <i>Big decline</i>
Törökország	0-10	Kihalt? / <i>Extinct?</i>

4. táblázat: A vörös kánya populáció mérete és változásának iránya Európában (Newbery, P.; Knott, J.; Barov, B. 2009, Aebischer 2009) *Sizes and changes of Red Kite populations in Europe (Newbery, P.; Knott, J.; Barov, B. 2009, Aebischer 2009)*

a Kiskunsági, a Bükki és a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság nemleges véleményt nyilvánított. A Körös-Maros, az Aggteleki, a Duna-Ipoly és a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság támogató véleményt küldött a programmal kapcsolatban. A Balaton-felvidéki Nemzeti Park tartózkodott a véleménynyilvánítástól.

„Elérkezett pedig az ideje a cselekvésnek – minde-
nekelőtt összeurópai szinten -, valamint az egyes
országokon belüli, összehangolt intézkedéseknek,
hogy ne tűnjön el a kontinensünkről ez a rendki-
vül kecses, könnyed röptű szép ragadozó madár”.

(Jean-Marc Thiollay)

Végezetül a felvázolt sok negatív hatás ellenére a hazai vörös kánya állomány alakulása biztató jövőképet kezd mutatni egy természetes visszatelepülési folyamat részeként. Örvendetes tény, hogy egy újabb fészkek került elő a Duna ártéren (Gemenc, Mórocz A. szóbeli közl.) A Balaton-felvidéken ez év június 20-án, Zalahaláp és Sáska községek között egy adult példányt figyeltek meg (Papp G. és Losonczy L. szóbeli közl.). A legizgalmasabb megfigyelés azonban talán mégis az ország keleti felében történt májusban. A Nyírségben Pirisce és Nyírpilis községek között párban mozogtak madarak (Katona J. és Barcánfalvi P. szóbeli közl.), de a többszöri kiülések alkalmával csak még egy esetben sikerült egyetlen példányt megfigyelni a térségben.

Ezeknek a kedvező folyamatoknak az ellenére azonban mégsem lenne szabad véglegesen elvetni, egyelőre csak az elvi lehetőségét annak, hogy a vörös kánya fajvédelmi terv részeként, a keleti országrészben „visszatelepítéssel” létrehozni egy stabil fészkelő állományt. Érdemes lenne ezt a felvetést újra fontolóra venni és megvitatnia a Ragadozó-madár Védelmi Tanácsnak, még ha a jelenlegi „külső körülmények” nem igazán kedveznek egy ilyen horderejű program elindításának.

IRODALOM

- BÁRSONY GY.: A debreceni erdők madárfaunája (1931-1934) *Aquila* (344-346)
- ECSEDI Z.: A Hortobágy madárvilága, Hortobágy Természetvédelmi Egyesület Winter fair Balmazújváros-Szeged 2004.
- HARASZTHY L.: Gyakorlati ragadozómadár-védelem. (1993., 1996.)
- HARASZTHY L.: Magyarország fészkelő madarai, Natura Kiadó 1984.
- LAKATOS K.: Magyarország orvmadárfaunája (1910) Budapest (211)

MIKE P.: The Red Kite re-introduction project. Joint Nature Conservation Committee, Monkstone House City Road. Peterborough Cambridgeshire PE1 1JY
Red Kite Scottish Newsletter No. 9 Spring RSPB Scotland

NAGY J.: Európa ragadozó madarai (1943) Debrecen, Tiszántúli Madárvédelmi Egyesület

PÁTKAI I.: Ragadozó madaraink. Budapest Nimród (1947)

PÁTKAI I.: Ragadozómadár-kutatások az 1949. és 50. években. *Aquila* 55-58. (1954) 75-79

TAPFER D.: Vörös kánya és Barna kánya a Kelet-Bakonyban. A Veszprém Megyei Múzeumok közleményei (1973) 12. évf.

UDVARDY M.: Hortobágy madárvilága Tiscia (1941) Jean-Marc Thiollay. The Red Kite in Europa: Unprecedented Decline and a Call for Action

BANK L.-VÁCZI M.-BAGYURA J.: Vörös kánya állományadatok, *Heliaca-Évkönyv* 2004.

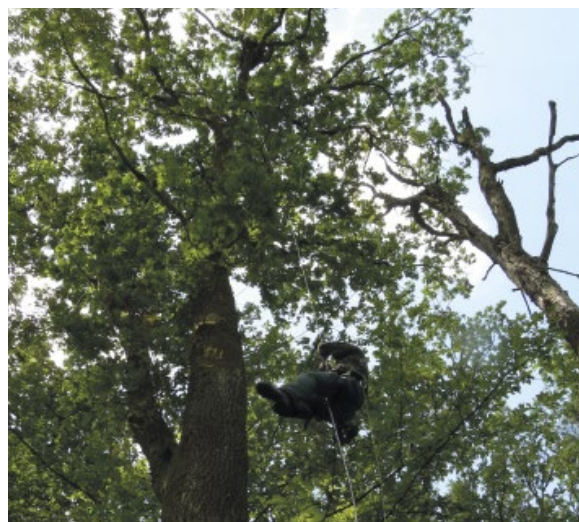
BAGYURA J.-BANK L.-VÁCZI M.: Vörös kánya állományadatok, *Heliaca-Évkönyv* 2005.

BANK L., DUDÁS M., BALÁZS I.: Vörös kánya állományadatok – 2009. *Heliaca-Évkönyv* 2009

DUDÁS M.: A vörös kánya visszatelepítése, *Élet- és Tudomány* 2001. február 23. 8. szám

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet szeretném kifejezni a vörös kánya hazai fészkelő állományának jobb megismeréséhez nyújtott segítségükért a következő személyeknek: Bank László, Balázs István, Barcánfalvi Péter, Tamás Ádám, Mórocz Attila, Müller Ernő, Illyés Evelin, Nótári Krisztina, Sándor István, Varjasi Kata és Váczi Miklós.

Fióka gyűrűzés Baranya-megyében (fotó: Balázs István)
Ringing nestlings in Baranya county

(BREEDING) DISTRIBUTION OF THE RED KITE (*MILVUS MILVUS*) IN EUROPE AND THE POSSIBILITY TO MAINTAIN THE HUNGARIAN POPULATION

The major part of the Red Kite's breeding population is concentrated in Western Europe (Germany, Spain, France, Switzerland etc.). Its distribution – that extends up to the Black Sea – is getting sparse in the east. Its nesting was recorded in North Africa also. The Red Kite is absent from Denmark, the major part of the British Isles and the coastline of Western Europe.

In the first two decades of this century it was a characteristic breeding species in the forests and open woodlands of the Great Plain in Hungary. According to Lovassy it bred in 20-25 pairs in the Great Forest near Debrecen in 1898. Afterwards in 1929 he published his observations of 14 Red Kites that were simultaneously present in the breeding season in a forest called Pac in the open woodlands near Debrecen. In 1926 there was but one Red Kite's nest found in the Great Forest (Bársony, 1934). As shown by date it is clear that the breeding population of the Great Plain began to decline in the 1920's. According to Jenő Nagy's studies of the birds of prey in the forests around Debrecen (Guth, Haláp, Pac, Savós Guth) it is getting rare as a breeding species. Its last verified nesting in this area was recorded in 1959 in the Great Forest of Debrecen – one of its young was given to the zoo of Debrecen (B. Kovács). The last residences of the declining population were in the mountains. Four nests were found in 1949 by Dezső Tapfer in the Bükk and Zemplén mountains, and six pairs were known in the Bakony and Vértes mountains. In 1950 one pair of Red Kite bred in Sarkad, near the Tisza river. Between 1965 and 1967 there was one pair breeding in the Pilis mountains. This decrease resulted in only 25-30 pairs at the beginning of the 1960's. Presently it does not breed regularly, the number of pairs that breed irregularly is not more than two or three. The remnants of the breeding populations in the Carpatian Basin are unstable, the number of the breeding pairs are about critical value in Slovakia (15-20 pairs) and in the Czech Republic (50-60) pairs, no data available from Romanian and Ukrainian parts of the Carpatians, while there are only a couple of breeding pairs in the Bihar mountains and in the Transylvanian Basin. Besides it is probable that the Central European populations are not closely connected with the stable Western European ones.

This assumption is supported by the fact that it occurs in a higher number each winter in this area. We know of some regularly used overwintering areas in Hajdú-Bihar county. These birds used to fly around in pairs (?) keeping close to open air deposits of carcasses in wintertime. It is possible that these are the pairs breeding in the neighbouring countries that spend the winter here. The vagrant Red Kites nowadays can be seen more regularly than before in spring, summer and early in the autumn.

Red Kites were observed in the following places in the past few years: Angyalfáza, Nagyiván, Darassa, Magdolna, Szandalik. Since it is the task of the European countries to provide effective protection for this endangered species, Hungary should also start a reintroduction project in the Hortobágy National Park.

The staff of the national park has considerable experience in protecting birds of prey, for there is a rehabilitation centre running since 1991 in Góré. A Red Kite reintroduction project would easily match the profile of this farm. We would like to legally get some injured, flightless individuals, which are still able to reproduce and we'd like to let them breed in our farm, afterwards releasing the young in the most suitable areas of the National Park.

It would be possible to feed and monitor them together with other species of birds of prey (White-tailed Eagle, Imperial Eagle). It is already the second year that we are receiving birds of prey (Imperial Eagle, Long-legged Buzzards, Steppe Eagle, Short-toed Eagle, Sakers) confiscated by organizations against the international bird-market (Deutscher Naturschutz Bund European Crime Group) to repatriate them. We are prepared – together with our colleagues working in the field – to repatriate them to nature using the best of our knowledge. We created a basis where we can make the birds to be able to live in nature. Here we have an aviary, a feeding – place and a house for researchers.

With the young kites staying close to the feeding – places all year round it would be possible to sustain a stable breeding population consisting of repatriated and vagrant birds that settle here eventually. The Hortobágy with its surroundings (Tiszafüred birds Reserve, the floodplain of the Tisza, Ohat, Szandalik, Darassa) provides a variety of habitats to ensure success for the Red Kites.